

Uppsatser i arbetarefrågan /

Kjellén, Rudolf,

54 E a Br. 1900

National Library
of Sweden

*Enligt utskottet
1900. fr.
Gy*

UPPSATSER

I

ARBETAREFRÅGAN

UTGIFNA

AF

FOSTERLÄNDSKA FÖRBUNDET.

STOCKHOLM.
CENTRAL-TRYCKERIET
1900.

Pris: 40 öre.

THE SATS

ARBITRARY

FOR THE

UPPSATSER

I

ARBETAREFRÅGAN

UTGIFNA

AF

FOSTERLÄNDSKA FÖRBUNDET.

STOCKHOLM.

CENTRAL-TRYCKERIET

1900.

I Arbetarefrågan.

I.

Den mest omfattande samhällsföreteelsen i vår tid har varit arbetareklassens uppkomst och frigörelse.

Strängt taget gifves mellan arbetare och icke-arbetare ingen annan skillnad än mellan verksamheten och lättjan eller overksamheten öfver hufvud. Hvar och en, som förrättar en uppgift inom samhällets kulturlif, är en arbetare. Konungen sjelf är en arbetare, och den förste och störste af dem alla, ty han arbetar på hela folkets välfärd. Embetsmannen på sin byrå, köpmannen på sitt kontor, fabrikören bland sina maskiner, ingenjören vid sitt ritbord, skalden med sin lyra, läraren i skolsalen, tänkaren i sin ensamma kammare — de äro alla arbetare, hvar i sin art, ty de verka alla med i samhällets mångskiftande kulturutveckling. Men då man talar om arbetarne som en särskild samhällsklass, så brukar man utesluta ur räkningen alla hufvudets och pennans arbetare och endast tänka på dem som arbeta med handen och grofredskaper. Arbetareklassen omfattar i denna mening således endast de egentlige kroppsarbetarne. Det är dem det gäller i den s. k. arbetarefrågan.

Naturligtvis hafva kroppsarbetare funnits i alla tider. På lägsta kulturstadier bestå folken uteslutande af kroppsarbetare; och när på en högre utvecklingsgrad det andliga arbetet kräfvat sina särskilda tjenare, så qvarstår ju alltid det praktiska lifvets kraf, liksom kroppen har qvar sina behof af föda o. s. v. äfven sedan själen nått en högre bildning. Men det nya och utmärkande för vår tid är nu det, att desse kroppsarbetare börjat *organisera sig* som en särskild grupp gent emot det öfriga samhället, och främst mot sina egna arbetsgifvare. *Arbetare* hafva

naturligtvis funnits förut, men arbetareklassen är ny, den har uppkommit först under sista århundradet.

Anledningen till dess uppkomst ligger främst i den moderna industriens utveckling. Arbetareklassen är i främsta rummet industri- eller fabriksarbetarnes klass. Dess uppkomst är endast en sida af den väldiga rörelse, som i vår tid gått fram öfver Europa och nästan från grunden omskapat våra samhällen.

Vi behöfva blott se oss tillbaka ett par mansåldrar för att igenkänna denna genomgripande förvandling. Den har gått så fort och så grundligt, att våra farfarsfäder, om de stege upp ur grafven, sannerligen icke skulle känna igen det samhälle der de på sin tid verkade. Alldeles särskildt skulle de med mycken förundran betrakta denna skog af höga rykande skorstenar, som sticker upp öfver vissa städer och äfven här och der på landsbygden. Något sådant fanns knappt på deras tid; och de skulle icke veta hvad den myckna röken betydde.

I forna dagar var nemligen lifvet jemförelsevis vida enklare än nu. På landet skördade bonden sin åker, utan bekymmer för utländsk konkurrens, ty den tidens kommunikationer voro allt för långsamma och dyra för att möjliggöra en sådan i större skala. I staden förde handtverkaren på samma sätt en jemförelsevis bekymmerfri tillvaro, utan rädsla för fabriker, som med låga pris skulle taga förtjensten ifrån honom. Hos begge suttu arbetare, temligen få till antalet, och mellan dem och arbetsgifvaren rådde ett patriarkaliskt förhållande. De hade kost och logi af honom, bodde i hans hus, åto vid hans bord; han egnade dem en husfaderlig omvårdnad, och de svarade med lydnad och vördnad. Arbetaren hade sålunda föga fri vilja, men han hade ej heller några bekymmer för framtiden, den föll på hans herres ansvar. Det var »den gamla goda tiden», som mången med vemod kallar den — husbondeväldets tid.

Den nuvarande fabriks- och maskinindustrien har alldeles öfverändakastat dessa förhållanden.

Dess första verkan är, att arbetarnes *antal växt* i stor skala och med förvånande snabbhet. Medan antalet handverkare med gesäller stigit temligen långsamt (omkring 55,500 år 1887, något mer än 80,000 år 1898), så har fabriksarbetarnes siffra sprungit upp från mindre än 30,000 år 1873 till nära 75,000 år 1887, nådde år 1891 öfver 110,000, stod år 1896 uppe på mer än 200,000 och har 1898 närmat sig 250,000; det senaste året har tydligen bragt siffran ännu långt mera i höjden, ehuru vi ej kunna uppgifva den, alldenstund statistiken deröfver ännu ej är färdig.¹⁾ Det är naturligtvis de högre lönerna, den större friheten och det mindre påkostande arbetet, som sålunda lockar folk från andra näringar till fabrikerna och låter denna nya samhällsgrupp tillväxa långt fortare än folket i allmänhet, d. v. s. på gamla klassers (eller emigrationens) bekostnad.

Dessa mäktigt växande skaror samla sig nu kring vissa industricentra, i städerna eller på lämpliga landsorter. Härigenom få de ett *tillfälle till sammanslutning*, som jordbruksarbetarne och torparne icke hafva der de bo glest strödda öfver hela landet. Det är detta, som gifvit industriens arbetare, ehuru de ännu icke på långt när nå upp till jordbruksarbetarnes antal, deras ledande ställning inom arbetarerörelserna. De hafva kunnat organisera sig i *fackföreningar*, hvilka sedan sammanslutit sig i *fackförbund* öfver hela landet (såsom metallarbetarnes och träarbetarnes) och till sist förenats i en allmän *landsorganisation*. Sålunda står industriarbetareklassen ordnad och rustad nästan som en »stat i staten» — och de hänsynslösa händer, i hvilka organisationsrörelsen på sistone råkat, hota att leda denna makt i en riktning som kan blifva skadlig för sjelfva samhället, och icke minst för arbetarne sjelfva.

¹⁾ Statistiken för de sista kända åren uppvisar följande tal: 1893—122,000, 1894—130,000, 1895—140,000, 1896—202,000, 1897—220,000, 1898—246,000. I verkligheten har tillväxten icke varit så stor på året 1896, som dessa siffror synas utvisa, enär vissa fabrikationer icke tagits med i räkningen förrän i 1896 års statistik; men om man främräknar dem, så blir siffran för år 1896 i alla fall öfver 155,000.

Det ligger i öppen dag, att denna utveckling måst medföra en revolution i arbetarnes ställning till arbetsgifvarne. Först och främst måste det gamla personliga förhållandet mellan arbetaren och hans herre mer och mer försvinna. När arbetare i kanske tusental samla sig kring en och samma arbetsgifvare, så är det icke möjligt för denne att känna hvars och ens personliga förhållanden, så mycket mindre som de nu måste hafva egna bostäder och hushåll och dermed undandraga sig hans uppmärksamhet. Härtill kommer, att de stora fabriksföretagen kräfvat mycket kapital, som sällan kan åstadkommas på annat sätt än genom aktiebolag. Arbetarens chef blir då en disponent, som är beroende af bolagsstämma och styrelse. För honom kunna arbetarne ju icke nära samma känslor som för en sjelfständig husbonde, hos hvars förfäder deras egna förfäder kanske i flere generationer efter hvarandra tjenat och fått sin lön och på ålderdomen njutit underhåll och vård.

Sålunda börjar det gamla patriarkaliska förhållandet upplösas och försvinna. Nu står arbetaren icke längre under en husbondes förmyndarskap; som två lika sjelfständiga parter stå arbetare och arbetsgifvare emot hvarandra. Deras inbördes mellanhafvande blir allt mindre en hjertesak, allt mera en affär blott. Hvem som skall föreskrifva den andra parten vilkor, det har mången gång blifvit en ren maktfråga; och det visar sig blott allt för ofta, att makten icke längre alltid ligger på arbetsgifvarens sida. Till denna utveckling har naturligtvis också bidragit den demokratiska strömningen i vårt århundrade, som bortsköljt de skrankor, hvilka börd och stånd fordom uppreste emellan samhällsmedlemmarne.¹⁾ Arbetaren är nu en man så god som någon annan, likställd med andra inför lagen och inom lagens gränser full herre öfver sina handlingar.

Men med denna frihet och jemlikhet och ökade betydelse öfver hufvud har också följt ett nytt ansvar. Sedan arbetaren

¹⁾ Samma rörelse har verkat också inom arbetarnes egen klass, så att den gamla indelningen i gesäller och lärlingar mestadels försvunnit.

framträd som en man för sig, har han också endast sig sjelf att lita till som stöd för sig och de sina. Han har sjelf träd ut ur det gamla moraliska förhållandet till sin arbetsgifvare och satt ett rent juridiskt-ekonomiskt i stället; då kan han icke heller begära, att arbetsgifvaren längre skall ansvara för hans framtid. Det stöd, han fordom hade hos husbonden, söker han nu i stället hos sina kamrater. Der har fackföreningsväsendet sin tydliga grund. På husbondeväldets tid har följt det klassmedvetna kamratskapets.

Sådant är i sina bredaste drag sammanhanget i den revolution, som tyst och stilla försiggått på djupet af vår tids vest-europeiska samhällen och på sistone nått äfven vårt eget land. Det gamla samhället var en byggnad, hvars olika stenar voro sammanfogade med hvarandra medelst det starkaste af alla murbruk, känslan af ömsesidig pligt och ömsesidigt förtroende mellan öfver- och underordnade. Nu vill det murbruket lossna, så att stenarne falla isär. Nu gäller det att finna något annat bindemedel för att sammankitta inbördes lika stenar — derest icke hela byggnaden skall falla i anarkismens ruiner.

Det gäller med andra ord att infoga den nya arbetareklassen på dess rätta och tillbörliga rum i samhället. När en ny klass uppstår inom ett folk, blir det alltid en stridens och brytningens tid, innan nykomligen sålunda kommit till rätta med de äldre samhällsklasserna. Så var det för hundra år sedan, då den s. k. medelklassen trängde sig fram bredvid adel och prester, som förut haft allt för mycket att säga; det är på samma sätt nu, då medelklassen i sin tur får gifva rum vid sin sida åt »den fjerde klassen», kroppsarbetaren. De gamle maktinnehafvarne måste maka åt sig, lemna den nya klassen något af makten och förmånerna; men *huru mycket* de skola gifva honom, det kan endast afgöras under strid och stora svårigheter. Vanligen har den sistkomne i sin nyvaknade känsla af frigörelse för stora anspråk; å andra sidan finna de gamle det svårt att öfver hufvud dela med sig. Emellan dessa båda motsatta ståndpunkter står striden. De måste för-

likas och försonas med hvarandra, innan en trygg och fredlig ny samhällsordning kan uppbyggas åt folken.

Lösningen försvåras genom de intima förbindelser, hvori den moderna *samfärdseln* ställt det ena landet med de andra. Ett land kan numera icke lefva för sig sjelft och sköta sina egna affärer så som förr. Utländska inflytelser tränga sig in på olika sätt. Dess jordbruk har att bära konkurrensen med utländsk spannmål, som skeppas dit i massor och säljes kanske för vida billigare pris än det inhemska kan produceras för. Dess industri har att på marknaden upptaga kampen med all verdens fabriker. För att jordbruks- och industriprodukterna skola kunna blifva sålda, måste de alltså ställa sig så billiga som möjligt; men härtill behöfves främst billigt arbete, och sålunda verkar den utländska konkurrensen en sträfvan inom landet att hålla ned arbetslönerna vid låga belopp. Men å andra sidan gynna de lätta kommunikationerna också en vaxelverkan mellan de olika ländernas arbetare. Idéerna flyga öfver gränsen, som vinden för växtfrön öfver grindar och stängsel. Agitatorerna sjelfva resa från land till land och predika sina läror och knyta förbindelser. När så arbetarne i ett land genom sina naturliga fordringar på höga löner af sina arbetsgifvare råka i trångmål, så ser man ofta andra lands arbetare komma dem till understöd med sympatiadresser och penningehjelp. Detsamma kan naturligtvis också vara fallet mellan arbetsgifvare i olika land. Så vidgar sig kampen utöfver de nationella gränserna; och ju större utsträckning den sålunda tager, desto svårare måste det blifva för hvarje enskildt land att komma till social harmoni.

Vägen till detta stora mål kan icke vara att söka i någon annan riktning än den ofvan antydda. Arbetaren är sin lön värd och bör hafva hvad honom skäligen tillkommer. Hans ställning bör tryggas i ekonomiskt och fysiskt afseende. Hans lön bör vara tillräckligt stor för att låta honom kunna föra en människovärdig tillvaro. Den större risk han för sitt uppehälle löper än andra samhällsmedlemmar, beroende derpå

att den kroppsliga kraften och helsan är hans enda inkomstkälla, bör om möjligt minskas eller rent aflägnas genom ett försäkringssystem. Faran af vissa yrkens särskilda helsovådighet bör mildras och hans hygieniska förhållanden i allmänhet förbättras genom en förnuftig skyddslagstiftning. Staten bör vidare sörja för att moraliskt och intellektuellt höja arbetarens utbildning, så att hans andliga utveckling håller jemna steg med den materiella. Slutligen bör staten tillse, att han också i politiskt afseende erhåller det rättsliga inflytande som motsvarar hans kompetens och betydelse i samhället. När hans anspråk sålunda blifvit rättvist tillgodosedda, då har han ju ej längre skäl till missnöje med samhällsordningen, och försoningen bör alltså vara vunnen från hans synpunkt sedt.

Men naturligtvis skall icke denna försoning vinnas på bekostnad af andra berättigade samhällsintressen. Så betydelsefull den arbetande klassen än är för kulturlifvet, den betyder dock icke allt. Det kan icke vara rätt att gifva arbetaren ensam *alla* förmånerna och *hela* makten. Ty dermed skulle missnöjet med den bestående ordningen blott vältras öfver på de forne maktinnehafvarne, de s. k. högre samhällsklasserna, och det ena onda vore botadt med ett annat. Arbetaren skall hafva den del han förtjenar, icke mindre och icke mer. Och vid denna utskiftning måste framför allt annat noga tillses, att det allmänna hela icke tager någon skada och de nationella intressena bevaras oförkränkta.

Som man ser, är arbetarefrågan en djupt ingripande och vidt omfattande fråga. Hon har både ekonomiska och fysiska, både juridiska och moraliska, både sociala och politiska sidor. Vi skola här närmast fästa oss vid den ekonomiska sidan, då vi nu gå att betrakta några punkter i vår svenska arbetarefråga.

I Arbetarefrågan.

II.

Hurudan är i allmänhet arbetarens ekonomiska ställning i det nuvarande svenska samhället? Går den framåt eller tillbaka? I hvilket förhållande står den till samhällets allmänna utveckling och till det gällande skyddssystemet?

För att kunna svara rätt på dessa frågor måste vi till en början något studera arbetslönerna och efterse, om de befinna sig i stigning eller ej. Detta är ett ganska svårt och föga utredt kapitel, i all synnerhet som arbetarne sjelfva af förklarliga orsaker icke äro mycket benägna att redogöra för sina verkliga inkomster. Genom fackföreningarnas verksamhet hafva dock numera åtskilliga uppgifter blifvit samlade, och dessa gifva fingervisningar som icke lemna rum för det ringaste tvifvel om utvecklingens allmänna riktning.

* * *

I äldre tider voro penninglönerna förvånande låga, beroende dels på penningens större värde, dels på systemet att aflöna arbetet äfven in natura med kost och logi. Men en långsam stegring har egt rum så långt vi känna tillbaka i tiden. Efterföljande lilla tabell ger ett begrepp derom; den betecknar ungefärliga löner pr dag i silfvermynt för de angifna yrkena under olika tider:

	Timmermän	Murare
År 1650.....	10 öre	16 öre
» 1700.....	16 »	20 »
» 1750.....	21 »	29 »
» 1800.....	50—70 »	högst 1 rdlr.
» 1850.....	2 rdlr.	

Man ser genast, att lönestigningen tagit fart först på 1800-talet. Då börjar man också räkna timpengar, och det uppgifves att en grofarbetare år 1800 betalades med 3—6 öre i timmen. Från år 1860 har man i Stockholms stads byggnads-kontor samlade uppgifter om högsta timlönerna för *grofarbetarne* i stadens allmänna arbeten, och der kunna vi klart

följa arbetsmarknadens allmänna växlingar under den senaste mansåldern.

1860-talet visar sig mycket dåligt för arbetarne; timpenningen sjönk 1869 ända ned till 10 öre. Härpå följde nu under de första åren af 1870-talet utomordentligt goda tider, så att lönen år 1874 stod uppe på 22 öre och ännu 1877 på 20. Men sedan kommer åter ett dåligt årtionde, och 1887 hade arbetarne endast 16 öre. Med 1888 börjar lönen stiga igen och hinner 1890 åter 20 öre, står stilla der till 1894, växer så på nytt och når 1895 för andra gången 22 öre. Med 1896 slutar statistiken, men de senaste åren hafva otvifvelaktigt medfört en ännu ytterligare tillökning. Häraf framgår, att grofarbetarne i Stockholm sedan 1888 befinna sig i en period af växande löner, och att de för närvarande antagligen hafva det bättre än de någonsin haft, bättre t. o. m. än det enastående året 1874.

Men detta är ingenting för dem särskildt utmärkande. När vi börja studera de olika yrkenas ställning, så skola vi öfverallt återfinna samma bild af hastig och stark förbättring just under senaste årtionde och alldeles särskildt under de 3—4 allra senaste åren.¹⁾ Några siffror skola tjena som exempel härpå.

Stockholms *möbelsnickare* stodo från 1887 och till 1892 temligen stilla på en timpenning af omkring 25 öre och alltså — efter 10 timmars arbetsdag och 300 dagar — en årslön af omkring 750 kr. Men 1893 börjar en bestämd stegring, som fortgått hvarje år och tills vidare afslutats med 1898 års löne-reglering, som satt timlönen till minst 35 öre. Den faktiska utvecklingen åskådliggöres af följande siffror:

	Timlön.	Årsinkomst.
1887—92	25 öre.	omkr. 750 kr.
1893	26,8 »	öfver 800 »
1895	28,4 »	» 850 »
1896	29,3 »	» 880 »
1897	33,1 »	» 1,000 »

Som man ser har flertalet inom detta yrke år 1893 tågat öfver strecket in i den politiska rösträttens förlofvade land, och allt färre blifva med hvarje år de som ej orkat följa med ditin.

För de i hufvudstadens *byggnadsyrken* sysselsatte arbetarne (grundläggare, murare, målare, timmermän o. d.) uppgif-

¹⁾ *Kopparslagarnes* lilla grupp synes vara så godt som den enda, som enligt tillgängliga uppgifter icke känt af denna förbättring; deras ställning tyckes behålla sig alldeles lika åren 1894 och 1897. Men så utgjorde ock deras medelinkomst redan 1894 omkr. 1,000 kr. om året.

ves timpenningens stigning hafva belupit sig till ej mindre än 5 öre under hvart och ett af de tre sista åren; alltså skulle daglönen hafva vuxit med 50 öre, och årslönen under förutsättning af stadigt arbete med 150 kr. för hvarje år. En målare, som 1895 tjenade 700 kr., skulle följaktligen med jemn sysselsättning förtjenat 850 kr. år 1896, 1,000 kr. år 1897 och 1,150 år 1898. Uppgifterna från dem äro dock mycket sparsamma, och yrket har ju alltid att dragas med en mer än vanligt stor risk af bristande arbetstillfällen. Om *rörläggarne* vet man säkert, att de 1892 hade 26—30 öres timpenning, 1895 något mera, 1896 ända till 40 öre.

I motsats till byggnadsyrkena är den *kemisktekniska* fabrikationen en särdeles lugn industri, som har sin gifna kundkrets och bestämda tillverkningsmängd, temligen oberoende af de allmänna konjunkturernas vexlingar. Icke desto mindre märkes lönestegringen äfven här, om också i mindre skala. Åren 1892—94 förgingo temligen utan förändringar, men de nya uppgifterna från 1896 visa en tillväxt som kan anslås till i medeltal 5—10 kronor pr månad från ställningen 1892 (en månadslön på 75—80 kr. i stället för 70).

Vi hafva hittills tagit våra exempel från Stockholm. Men man må icke tro, att företeelsen af allmän lönestegring är inskränkt till hufvudstaden. Det är blott så, att uppgifter föreligga mest derifrån. Af landets allmänna industrier är ännu blott en nogare studerad ur denna synpunkt, men detta är också den största af alla, *jern- och metallarbetarnes* yrke, sysselsättande åtminstone 20,000 par händer. Och här återfinna vi genast samma typiska utveckling, om vi jemföra de uppgifter som yrkets fackförening samlat åren 1891 och 1897. Förra året var den vanliga timlönen för en normal arbetare 25 öre, senare året var den 30 öre. Läger man tillsammans alla de uppgifna inkomsterna, äfven de minderårigas, så blir det i alla fall i genomsnitt en förändring från 21,2 öres timpenning till 24,5, hvilket vill säga en ökning inom blott 6 år på 15 à 16 procent.

Det är således ett odisputabelt faktum, att arbetslönerna numera stiga, och detta i allmän omfattning och i ett ganska raskt tempo. Samtidigt med denna utveckling går en annan lika gynnsam för arbetaren i riktning mot *arbetstidens förkortande*. Så t. ex. hafva byggnadsyrkenas arbetare i hufvudstaden sedan 1890-talets början fått sin arbetsdag minskad från 12 till 10 timmar, och möbelsnickarne, som 1892 arbetade 61 och ännu 1897 59 veckotimmar, skola efter 1898 års reglemente stå vid

sina verktyg blott 57 timmar i veckan. Under kortare tid för-
tjenar arbetaren sålunda högre lön — en tvåfaldig utveckling
till hans förmån.¹⁾

* * *

Nu kan man emellertid sätta i fråga, om icke detta ekonomiska solsken kan vara ett bländverk som förvillar ögonen. Så sant det är att lönerna växa, så är det lika sant och allbekant, att å andra sidan också *lefnadskostnaderna ökas*, genom penningens fallande värde, som visar sig i allt högre hyror, allt dyrare förnödenhetsvaror o. s. v. Denna sida af saken hafva vi just nu den mest allvarliga kännning af; och hvad hjälper det om inkomsterna ökas, ifall utgifterna växa i ändå större proportion? För att kunna påstå att arbetarnes vilkor verkligen förbättras, är det därför — säger man — icke nog med att påpeka deras ökade löner; man bör ock påvisa, att lönen ökats *mera* än utgifterna.

Denna invändning är naturligtvis mycket förständig och berättigad. Vi hafva ingen full klarhet i frågan, förrän vi sett på äfven den sidan. Vi böra blott, medan vi söka detta nya svar, icke förgäta, att det gifves stora klasser af vårt folk, t. ex. statens embetsmän, hvilka ännu i dag hafva samma lön som för tiotal af år sedan, då deras lefnadskostnad var så ojemförligt billigare än nu. Äfven om icke arbetarens inkomster skulle hafva växt mera än utgifterna, så må han därför prisa sig lycklig att hans inkomster åtminstone i någon mån följt med i växten, när så många andra måste se sina inkomster stå alldeles stilla i utgifternas ständigt växande massa.

Men det är af många tecken tydligt, att arbetarens vilkor äfven i förhållande till de dyra tiderna förbättrats. Densamme grundlige och opartiske kännare af arbetareförhållandena, från hvilken vi lånat det mesta af ofvanstående uppgifter,²⁾ har

¹⁾ Äfven i en tredje riktning synes statistiken visa ett framåtgående till arbetarnes fromma, ehuru den saken icke ännu är så klart bevislig som de föregående. I 1891 års statistik öfver metallarbetarne voro endast 16,5 procent af dem, som uppgifterna omfatta, i åldern öfver 40 år; men 1897 voro desse i Stockholm 23,4 och i landsorten 22,3 proc. Detta innebär att *lefnadsåldern ökats*, så att arbetaren äfven i de högre åldrarna mer och mer blifver i stånd att fortsätta arbetet. Skulle detta besanna sig äfven på andra yrken, så vittnar det kanske mera än något annat om en välsignelsebringande utveckling i arbetareförhållandena.

²⁾ O. Dahlqvist, i ett arbete om de svenske industriarbetarnes läge, utgifvet i Stockholm 1899.

försökt ett sätt att direkt beräkna och uppvisa detta. Han har nemligen uppgjort en tabell öfver rågpriserna under 1861—1895 och jemfört dem med en grofärbetares löner under samma tid, för att utröna huru mycket råg arbetaren kunnat hvarje särskildt år köpa med sin dagsinkomst. Det visar sig då, att lönens köpförmåga, som under nödåren 1867—68 sjönk ända ned till 7,6 kg., småningom (ehuru med återfall då och då) vuxit, och detta alldeles särskildt från 1891, så att den 1895 når upp till 26½ kg., hvilket är högre än någonsin tillföre. Skulle rågpriset vara ett uttryck för lifsmedelpriset i allmänhet, så vore härmed saken klar; och äfven om detta icke är så alldeles säkert, och ej heller uttömmar hela frågan, så blir denna tabell i hvarje fall ett nytt intyg på de goda tider som just i senaste åren uppgått öfver arbetarens väg.

Det finnes emellertid indirekta bevis som äro lika öfvertygande som de direkta — bevis på, att arbetarens ställning ej blott till skenet utan äfven i verkligheten förbättrats i vårt land. Dit räkna vi fattighjonens minskade antal, den aftagande emigrationen samt de stora insättningar i rikets sparbanker.

Då fattigstugornas befolkning hufvudsakligen rekryteras från arbetareklassens svagaste led, så måste en *minskning af antalet understödstagare* tydligen bevisa, att arbetarnes ställning är stadd i verklig och djupgående förbättring. En sådan minskning är ett faktum för de senaste åren. Sedan fattighjonens antal från 1810 och till slutet af 1860-talet vexlat mellan 3 och 4 procent af rikets samlade folkmängd, kommo nödåren och drefvo procenten upp till nära 5. 1870-talets goda år sänkte den något, men på 1880-talet öfversteg procenten 5 och 1892 synes den hafva nått höjdpunkten med 5,28. Derpå ljusnar det, och från 1895 är minskningen konstant, både med hänsyn till procenten af folkmängden och till sjelfva antalet hjon. Vi se detta på följande tabell öfver understödstagarnes antal i riket, uttryckt i runda tal:

	Antal.	Procent af folkmängden.	Procent sär- skildt af städernas inbyggare.	Procent å landsbygden.
År 1894 ...	257,000	5,27	—	—
» 1895 ...	256,600	5,22	8,67	4,34
» 1896 ...	252,500	5,09	8,24	4,27
» 1897 ...	246,560	4,92	7,79	4,16

Förbättringen är lika påfallande som glädjande. Och vi se, att den faller starkast på städernas lott; de hafva vunnit

nära $\frac{1}{2}$ procent på hvardera af de begge sista åren, medan landsbygden vunnit blott $\frac{1}{10}$. Men det är just i städerna vi företrädesvis hafva att söka arbetareklassen; städernas vinst i detta fall kommer därför särskildt på arbetarnes konto.

Emigrationens aftagande är ett vittnesbörd af helt annat slag om arbetareklassens förkofran. Det betecknar nemligen rikedom på arbetstillfällen och goda löner i hemlandet, så att icke den unge arbetaren frestas att söka sitt underhåll eller sin lycka utanför dess gränser. När emigrationen är stark, då är det dåliga tider hemma, ondt om arbete och dålig lön för arbetet; är emigrationen åter svag, så måste det förhålla sig alldeles tvärtom. Gå vi nu åter till siffrornas omutliga vittnesbörd, så befinnes emigrationen vara på sin spets, öfver 50,000 personer, under de för jordbruket så sorgliga åren 1887 och 1888. Utvecklingen derefter har varit följande:

1888	50,300.	1893	40,780.
1889	33,360.	1894	13,360.
1890	34,200.	1895	19,000.
1891	42,780.	1896	19,550.
1892	45,500.	1897	14,560.

Man ser ett plötsligt språng nedåt år 1889 (med nära 17,000), derpå en stigning igen till 1892, så år 1893 en svagare minskning (med nära 5,000), men 1894 ett väldigt hopp på 27,500 eller till blott $\frac{1}{3}$ af det föregående antalet,¹⁾ och allt sedan dess siffror så låga att de icke varit lägre sedan 1870 talet. Denna tabell utgör alltså på sitt sätt den allra starkaste bekräftelse på det resultat vi funno vid betraktandet af lönesatserna, att nemligen tiderna fått ett kraftigt uppsving för tio år sedan och alldeles särskildt från 1893—94. Och den bevisar ännu mer, den bevisar att förbättringen är verklig — ty om icke lönernas tillväxt varit större än lefnadskostnadernas, så skulle den unge arbetaren nog fortfarande emigrerat till de skenbart så lättförtjenta dollarnes land.

Vi vända oss slutligen till den lysande bild af ekonomisk välmåga, som *sparbankernas* räkenskaper förete för senaste år. Det kan nog vara sant, att dessa medel icke uteslutande, kanske icke ens företrädesvis, bestå af arbetarens besparingar; men då man inhemtar, att insättarnes antal är öfver en million,

¹⁾ Detta år steg också inflyttningen till den grad, att riket i sin helhet endast förlorade 3,000 personer genom flyttningar, medan denna förlust året förut varit 37,500 och 1887 öfver 46,000.

och att rikets hela manliga befolkning i åldern öfver 20 år knappast öfverstiger $1\frac{1}{2}$ million, så kan man — äfven med hänsyn till att samme insättare kunnat medräknas flere gånger inom millionen — förstå, huru talrikt arbetarne här i alla fall måste vara representerade. Ställningen är följande, räknadt i millioner kr.:

Sparbankerna.

	1893.	1894.	1895.	1896.
Under året insatte	66,9.	74,14.	72,34.	77.
Uttagne	60,8.	n. 68.	67,3.	69.
Behållning vid årets slut ...	307,7.	324,5.	339,3.	n. 360.

Postsparbanken.

	1893.	1894.	1895.	1896.	1897.
Insatte	8,5.	11,65.	15,4.	20.	19,8.
Uttagne	5,3.	6,3.	7,8.	10,3.	13,15.
Behållning	23,4.	29,7.	38,5.	n. 50.	58.

Folkbankerna.

	1893.	1894.	1895.	1896.
Insatte	2,3.	3,4.	3,25.	3,4.
Uttagne	2,1.	2,9.	2,7.	2,8.
Behållning	7.	8,6.	9,1.	10.

Öfverallt är stegringen i behållningen jemn och hastig för hvarje år. Insättningarna hafva likaledes ökats storartadt i det hela: från inalles 77,7 mill. år 1893 till öfver 100 mill. år 1896 — en oförliknelig utveckling på trenne år! Ser man så på balansen mellan insättningar och uttagningar, så ställer den sig sålunda till insättningarnes förmån:

	1893.	1894.	1895.	1896.	1897.
Sparbankerna	6,1.	6,2.	5.	8.	—
Postsparbanken	3,2.	5,35.	7,6.	9,7.	6,7.
Folkbankerna	0,18.	0,50.	0,55.	0,6.	—

Stegringen är icke alldeles jemn, men balansen är i stort allt fördelaktigare — i sjelfva verket utan motsvarighet i vårt land allt sedan 1870-talets första år.

* * *

Vi hafva talat siffrornas torra och tråkiga språk, emedan intet språk är så opartiskt bevisande som detta. Här

har det språket högt och tydligt sagt, att dagen är ljus för den svenske arbetaren. Och i det fallet bestyrka siffrorna endast en hvardaglig erfarenhet; ty det kan ju en hvar i sin omgifning med egna ögon se, att arbetarnes vilkor både i fråga om bostad och kläder och föda och sparpennningar högst väsentligt förbättrats på senaste tiden. Om hans vilkor äro så goda som de kunde och borde vara, är dermed icke klart; men så mycket synes af de olika yrkenas lönestatistik framgå, att en ordentlig svensk arbetare utan svårighet bör kunna skaffa sig en årsinkomst på 800—1,000 kr.

När man kommit till detta resultat, så framställer sig frågan: är denna lyckliga ställning en tillfällighet, eller kan man hoppas att den skall blifva varaktig? För att svara härpå måste man söka reda på orsakerna till arbetarnes goda vilkor; och för den skull måste man först lära känna samhällets allmänna ställning. Vi gå därför härnäst att betrakta vår tid och vårt land i allmänhet, sådant dess ekonomiska läge afspeglar sig i statistiken.

I Arbetarefrågan.

III.

»Vårt land är fattigt, skall så bli
för den som guld begär.»

Så sjunger skalden för vårt finska broderfolk. Och det har blifvit så godt som en trosartikel, att detta ord gäller också vårt eget land.

Huru ofta hafva vi icke hört talet om vår fattigdom och ringhet! Man har basunat det i våra öron gång på gång, på det vi aldrig ens måtte tänka på att vi haft en tid då äfven vårt land var mäktigt och stort. Svenska folket har, under makten af sådana ständiga predikningar, slutligen börjat känna sig ungefär som en afskedad soldat, som nu får sitta vackert stilla på sitt magra torp, långt borta från verdens store och rike, bland hvilka han ändå aldrig mera kan få en plats.

När man tänker smått om sig sjelf, då är det fara värdt att man slutligen blifver liten. Ty sådana tankar stjåla bort ur sinnet den företagsamhet och det sjelfförtroende, som äro nödvändiga om man skall kunna förbättra sin ställning, och som också äro oundgängliga om man vill vinna någon respekt i verlden. Allt för mycken anspråkslöshet betraktas af verlden endast som svaghet, och är nog också det.

Men när nu en svensk vuxit upp i sådana föreställningar om sitt lands fattigdom — då är det med största förvåning och glädje tillika, som han bevittnat de allra sista tidernas utveckling. Här har på senaste åren upprullats en tafra af välstånd, som vår historia sällan, om ens någonsin, sett maken till. Här har blifvit en företagsamhet och en fart i de svenska näringarna såsom väl aldrig förr. Det går icke fort att komma ifrån invanda föreställningar, men mer och mer klarnar nu för oss en alldeles ny sanning: *vårt land är rikt* — och det beror blott på oss sjelfva att tillvarataga dess rikedomar.

Vi måste nu se något närmare på de glädjande tidens tecken, som vittna om samhällets allmänna blomstring. Först derefter kunna vi utröna blomstringens orsaker.

* * *

Det första man spørjer efter i fråga om ett folks utveckling är dess egen förmåga att förnya sig, alltså folkmängdens tillväxt. Den har vexlat mycket i vårt land på senare tider. Under de svåra åren i slutet af 1860-talet minskades folket på ett par år med nära 40,000 hufvuden, men derpå följde goda tider och 1870-talet hade i allmänhet 1 procent ökning om året (1877 ända till 1,24 %). Så kom 1880 med ett starkt bakslag, och en stigning vid 1880-talets midt räckte icke upp till 1 %. Utvecklingen derefter framgår af följande tabell.

Folkmängdens tillväxt per år
uttryckt i procent.

1885.....	0.83	1892.....	0.09
1886.....	0.74	1893.....	0.36
1887.....	0.38	1894.....	1.02
1888.....	0.28	1895.....	0.95
1889.....	0.55	1896.....	0.88
1890.....	0.22	1897.....	0.95
1891.....	0.37	1898.....	1.04

Som man ser sjunker växten nästan stadigt ända ned till knappt $\frac{1}{10}$ procent år 1892; af alla åren 1887—1893 har endast 1889 öfver $\frac{1}{2}$ procent. *Men året 1894 inleder en ny period af stark växt*, i det närmaste 1 procent årligen; denna stigning varar så långt statistiken räcker, och det sista årets siffra är högre än något års sedan 1879.

Vi känna redan en orsak till denna lyckliga utveckling: den naturliga ökningen har icke motverkats så mycket genom emigration. Detta är nu i sig sjelf en utomordentligt god sak, ty exporten af unga kraftiga armar mattar folket såsom när man urtappar sig sitt rödaste blod; och det vittnar särskildt fördelaktigt om det allmänna läget, att det funnits användning hemma för de unga armarna, så att icke utlandets lockelse på dem varit så stark. Men det finnes också en mera direkt orsak till folkökningens stigande, och det är det växande antalet ingångna äktenskap. Derom vittnar följande tabell.

Antalet ingångna äktenskap

på 1,000 invånare.

1885.....	6.63	1892.....	5.69
1886.....	6.41	1893.....	5.65
1887.....	6.25	1894.....	5.74
1888.....	5.92	1895.....	5.87
1889.....	5.98	1896.....	5.95
1890.....	5.99	1897.....	6.06
1891.....	5.83		

Denna utveckling smyger mycket tätt intill folkmängdens. Efter 1870-talets början, då den öfversteg 7, sjunker siffran nästan stadigt ned till 1888, erfar då en lindrig höjning under de begge närmaste åren, men faller derpå igen och når 1893 sin lägsta punkt 5,65. *Från och med 1894* vänder sig bladet, och siffran har 1897 efter stadig höjning hunnit högre än någonsin efter 1887.

Vi kunna häraf draga en mycket bestämd slutsats om stigande välstånd i vårt land. Ty antalet äktenskap har i alla tider visat sig som en af de säkraste mätare derpå. Det är en riktig barometer på goda eller dåliga tider: står den lågt, så att folk icke vågar gifta sig, då är tiden dålig, men stiger giftermålsbarometern, då kan man vara säker på att det har klarnat på den ekonomiska himlen i landet. Och att den barometern icke heller här visar fel, det skola vi snart finna, då vi nu gå att fästa ögat direkt vid de senare årens utveckling för de svenska hufvudnäringarnas del.

* * *

Hvad då främst angår jordbruket så är det icke godt att värdera dess ställning med en enda siffra. Men man torde dock komma sanningen bra nog på spåren, om man betraktar å ena sidan jordbruksfastighetens taxering, å andra sidan kreatursstocken, såsom de framstå på följande tabeller.

Jordbruksfastighetens taxeringsvärde

å landsbygden.

	mill. kr.		mill. kr.		mill. kr.
1885.....	2,197	1890.....	2,159	1895.....	2,212.7
1886.....	2,196.7	1891.....	2,162.3	1896.....	2,238.6
1887.....	2,114.6	1892.....	2,163	1897.....	2,240
1888.....	2,114.3	1893.....	2,211	1898.....	2,310
1889.....	2,115.3	1894.....	2,211.8		

Kreaturstocken.

	Antal			Antal			
	kor	svin	hästar	kor	svin	hästar	
1885.....	1,525,500	515,500	480,000	1892.....	1,635,500	682,000	494,000
1886.....	1,551,000	548,200	485,000	1893.....	1,647,400	717,300	495,400
1887.....	1,532,700	571,000	481,200	1894.....	1,683,000	769,200	501,000
1888.....	1,545,600	610,500	482,000	1895.....	1,705,600	787,500	506,000
1889.....	1,542,300	621,600	480,000	1896.....	1,724,600	788,700	512,400
1890.....	1,579,000	644,800	487,400	1897.....	1,725,300	802,800	516,800
1891.....	1,595,300	655,000	489,000				

Häraf framgår, att hemmanen på landet sjönko i värde mot 1880-talets slut, så att de år 1888 stodo allra lägst. *Med år 1889* börjar en stigning, som sedan pågått oafbrutet och med särskild kraft åren 1890, 1893, 1896 och 1898, så att hela värdet af dessa jordbruksfastigheter år 1898 är nära 200 millioner kr. större än 10 år förut.

Hvad åter beträffar de för landtbrukaren viktigaste husdjuren, så ser man att svinens antal stadigt ökats, men att antalet kor och hästar efter föregående stillestånd eller minskning börjar växa först *fr. o. m. år 1890* och sedermera ständigt och jemnt ökats (särskild stark ökning för kornas räkning åren 1890, 1892, 1894). Under senaste kända decennium hafva våra ladugårdar och stall sålunda riktats med nära 200,000 kor, 230,000 svin och 35,000 hästar (medan fåren minskats med 80,000 och oxarne med 30,000).

Vi vända nu uppmärksamheten till Sveriges handel med utlandet. Derom talar följande tabell.

Utrikes handel

i mill. kronor.

	Import			Export			Summa		
	Import	Export	Summa	Import	Export	Summa	Import	Export	Summa
1885.....	340	246.3	586.3	1892.....	360.3	329.3	689.6		
1886.....	301.4	228.4	529.8	1893.....	332.7	328.3	661		
1887.....	297.4	246.7	544.1	1894.....	351	298.6	649.6		
1888.....	324.7	281.7	606.5	1895.....	344.3	311.4	655.7		
1889.....	377	301.7	678.7	1896.....	358.3	340.3	698.6		
1890.....	377.2	304.6	681.8	1897.....	408.3	358.2	766.5		
1891.....	369.7	323.5	693.2	1898.....	455	345	800		

Här faller det genast i ögonen, att åren 1886—1887 bilda en vågdal, der rörelsen har sitt minsta värde. Men derifrån arbetar sig vår handel upp med kraft åren 1888—89. Der-efter inträder för totalsumman först stillestånd och sedan sakta fail, så att 1894 betecknar en annan mindre sänka; derpå in-

träder en ny stegring, som under de 3 senaste åren 1896—98 varit exempellöst stor. Hufvudparten af denna stegring kommer på importens räkning. Exporten åter har vuxit temligen jemnt allt ifrån 1887, med ett tillfälligt fall år 1894 och en starkare stigning derefter, så att vår utförsel numera visar sig minst 50 mill. mera värd än för tio år sedan.

I sjelfva verket är exporten ändå mycket högre, kanske ända till 50 millioner mera än siffrorna angifva; ty tabellerna upptaga de exporterade varorna till lägre pris än de verkligen betinga. Detta skingrar mycket af den skugga som eljest faller på den ljusa taflan: importens stora öfvervigt, som enligt siffrorna för sista året skulle hafva dragit ut ur landet 110 millioner mera än genom exporten kommit in.

För att få räkningen riktig mellan Sverige och utlandet måste vi desslikes se på andra poster än varuutbytet ensamt. Vi hafva en betydande post på debetsidan i *räntor och afbetalningar å utländsk skuld*; de lära emellertid efter 1894 sjunkit från 30 till 25 mill. Men vi hafva också en stark förstärkning på creditsidan i *den utländska sjöfartens intjenta frakter*, och denna post är nu stadd i rask växt, enligt följande tabell.

Utrikes sjöfart.

Fraktförtjensten i mill. kr.

1885.....	29	1890.....	37.4	1895.....	32.1
1886.....	27.6	1891.....	34.36	1896.....	36.5
1887.....	29.8	1892.....	32.9	1887.....	41.4
1888.....	33.7	1893.....	30.7	1898.....	45.4
1889.....	38.9	1894.....	32.5		

Denna utveckling öfverensstämmer nära med handelsns. Vi se en stark stegring 1889—90, derpå ett fall till 1893, men från 1894 en ny uppblomstring, som tager stark fart med år 1896 och på tre år skänkt landet ett plus på nära 15 millioner.

Lägga vi nu ränteutgifter och fraktinkomster samman, så uppstår ett nytt öfverskott på 20 mill., till upphjälpande af vårt kredit på utlandet. Den verkliga underbalansen på året 1898 är ej heller skattad högre än 30 millioner; och en sådan tillfällig åderlätning kan ett samhälle som vårt utan svårighet bära, särskildtom man besinnar att många poster på importlistan (maskiner o. d.) ingalunda beteckna rena utgifter utan i stället äro utlägg för produktiva ändamål som i sinom tid skola gifva god ränta.

Det är detta som är mest betecknande för de senare årens handelsrörelse, att importens stora växt hufvudsakligen kommer på råvaror och hjälpprodukter till våra *fabriker*. Sålunda blir

äfven importen ett bevis på näringslivets blomstring. Och dermed äro vi inne på samtidens mest glädjande och särskildt för arbetaren betydelsefulla tecken — den industriella lifaktigheten.

Sveriges fabriksindustri gaf ännu 1824 icke mera än 11 mill. utbyte i vårt mynt. Den gick sedan långsamt framåt, stod 1849 på 35 mill., 1857 på öfver 65, men hade sedan en svår tid på 1860-talet, liksom också under 1870-talets senare år. Åren 1883—1887 höll den sig stilla på ungefär 190 mill. Men året derpå börjar en utveckling utan like. Vi meddela derom följande tabell.¹

Fabrikationsvärde

i mill. kr.

1888	209		
1889	239,5		
1890	269,9		
1891	(272,9)	287,8	
1892	(276,3)	331,6	
1893	(295,9)	350,4	
1894	—	380	
1895	—	418,7	
1896	—	(480)	692,4
1897	—	—	783,5
1898	—	(622)	887,75

Det är alltså året 1888 som inleder denna exempellösa utveckling, som på ett decennium fyrdubblat våra fabrikers verksamhet, som under hvart och ett af de tre sista åren ökat deras alsters värde med nära 100 mill., och som i detta ögonblick bragt dem upp till ett resultat som säkert kan skattas till en full *milliard* (tusen millioner), i all synnerhet om man betänker, att äfven dessa värden mängen gång äro satta för låga. Huru storartad de sista årens rörelse varit, kan man också döma deraf, att under 1897—1899 nya 116 millioner nedlagts i fabriker, liksom att arbetarnes antal ökats från något

¹ Den officiella statistikens uppgifter för de olika åren äro icke fullt jemförliga, alldenstund åren 1891—1892 ett antal nya fabrikationer för första gången medtogos i räkningen, likaså i än större skala 1896 (sågverk, qvarnar, destilleringsverk, boktryckerier och bagerier, inalles representerande öfver 200 mill.) och något litet 1898 (träkolstillverkning, 10 mill.). För att kunna se den verkliga *utvecklingen år från år*, måste man alltså frånräkna dessa nya industrier, såsom skett här ofvan i siffrorna inom parenteser. De andra siffrorna äro de som statistiken uppgifvit för hvarje år, och beteckna således i stigande fullkomning *fabrikationens verkliga storlek*.

öfver 200,000 år 1896 till 246,000 år 1898. Ja, enbart året 1898 har, enligt officiell uppgift, lagt 7 procent till fabrikenas antal, 8 till arbetarnes och 12 till produktionens sammanlagda värde.

Vid åsynen af denna enastående blomstring kommer man lätt att tänka på, att vår *export* icke hållit jemna steg med fabriksutvecklingen. Betänker man vidare, att exporten till väsentlig del lefver på varor som ej äro föremål för fabriksdrift (t. ex. jernmalm, smör och spannmål), samt att fabrikationen å andra sidan sysslar med många ämnen som ej återfinnas på exportlistan, då blir denna skillnad ännu större; och äfven i fråga om sådana varor, som omtalas både på fabriksverksamheten och på utförseln, skall man finna att fabrikationen ökats i större proportion än exporten. Detta vill nu klart säga, att våra fabriker arbeta icke blott för utlandets behof utan äfven för den inhemska marknaden, och att *detta senare är hufvudsaken*. Det är alltså efterfrågan hemma, eller med ett annat ord, *konsumtionen*, som vuxit så ofantligt på senare åren. Men efterfrågan på varor vill säga detsamma som att man har råd att köpa dem; och således stå vi nu åter vid det resultat, att den allmänna köpkraften och välmågan i vårt land måste hafva stigit på dessa år i en alldeles ofantlig grad.

Det finnes också siffror som bära direkt vittnesbörd derom. Sålunda veta vi, att på årtiondet 1888—1898 alla fastigheter tillsammans stigit i värde med 1,000 millioner; att samtidigt i banker och jernvägar nedlagts 250 mill.; att enbart på de tre sista åren 1897—1899 tecknats nya aktiebolag inalles på nära 220 mill; att utländska värdepapper förnämligast efter 1894 återköpts för 90 mill., och hela den utländska skulden från 1885 till 1898 minskats från 600 till 460 mill.; att väldiga summor särskildt sedan 1894 insatts i våra sparbanker, o. s. v. När man betänker allt detta, så blir man ej heller öfverraskad när man slutligen får veta, att Sveriges hela nationalförmögenhet, enligt noggrannast möjliga beräkningar, från 1885 till 1898 ökats med $2\frac{1}{3}$ milliard — 2,300 millioner kr.!

På allra sista åren har det kommit *höga räntor* och *dyra tider* som moln på den klara himlen. Men äfven de molnen kunna icke stänga bort solskenet, om vi fatta saken rätt. Prisstegringen på varor är delvis en följd af de höga arbetslönerna, som synas ha gått litet för hastigt uppåt; den vittnar således sjelf om goda tider. Den är också en verkan just af räntorna, som göra sjelfva penningarne så dyra. Denna höga räntefot vittnar å sin sida blott om att det för ögonblicket finnes ondt

om pengar i den allmänna rörelsen, särskildt på grund af det sista årets höga import; man har köpt för mycket på en gång och dermed för ögonblicket fastlåst en del kapital. Men inom kort skall detta kapital (jernvägar, fabriker o. d.) utan tvifvel gifva riklig afkastning, och då måste penningaräntan falla igen — så långt detta beror på våra förhållanden ensamma.

Sålunda är det med samhällena som med den enskilde. Det beror icke så mycket på att det finnes kontanter i kassan. Man behöfver ej ständigt bära stora pengar på sig för att vara rik. Hufvudsaken är att man lätt kan skaffa pengar vid behof, eller med andra ord att man eger tillgångar. Icke *kassakontot*, utan *kapitalkontot* utvisar den verkliga rikedom, hos folk som hos enskilde.

Och om det för tillfället är litet klen i kassan för vårt land, så hafva vi tydligt sett att sjelfva kapitalkontot (nationalförmögenheten) står lysande som aldrig förr. Derför kunna vi med stolthet säga, att vårt gamla Sverige på sista tiden blifvit *ett rikt land* — jemfördt med hvad det fordom varit.

* * *

Vi hafva förut studerat kroppsarbetarnes ställning för sig och funnit den exempellöst ljus och lofvande. Det visar sig nu, att detta ingalunda är en enstaka företeelse. *Den svenske arbetarens goda tider är endast en sida af hela samhällets blomstring.*

Att samhällets blomstring skall återspegla sig i våra arbetares lefnadsförhållanden, det är i sjelfva verket lika naturligt och nödvändigt, som att bladen skola grönska om man vattnar en blommas rötter. Ty lika nära som blad, blommor, frukt, stjelk och rot höra samman, lika innerligt sammanhänger arbetaren med öfriga samhällsklasser; och aldrig kan han — eller någon annan samhällsklass — vinna någon verklig lycka eller framgång, om de andra skola på något sätt blifva verkligt lidande för hans skull. I djupaste grunden hafva alla samhällsklasser ett och samma intresse, alldenstund sjelfva samhället är ett organiskt helt med ett hjerta och en själ.

Men hvarifrån har då det friska vattnet kommit öfver vårt samhälles rötter under dessa sista år? Den, som noggrannt gifvit akt på våra tabeller och tillika känner hvad som skett i vårt nyaste ekonomiska lif, har länge sedan måst märka det. Vi skola tala närmare derom i det följande.

I Arbetarefrågan.

IV.

När man betraktar de siffror, som tala om en stigande välmåga för den svenske arbetaren och hela det svenska samhället under senaste tider, så faller det i ögonen, att stigningen och växten är särskildt fäst *vid vissa år*.

Sålunda gick emigrationen plötsligt tillbaka år 1889, ökades derefter åter långsamt, men föll ännu mera 1894 och är sedan stadigt låg.

Giftermålen i landet stego i antal något litet åren 1889—90, starkt och stadigt från 1894.

På grund af dessa faktorer kom hela landets folkmängd att få först en lätt tillfällig höjning år 1889 och sedan en stark och bestående från och med 1894.

Äfven fattighjonens antal undergick en liten förändring till det bättre åren 1889—90, för att alltifrån 1895 falla oafbrutet och i betydlig skala.

Jordbruksfastigheternas taxeringsvärde stiger ur sitt lägervall med året 1889 och tager starkare fart med året 1893. Kornas antal ökas plötsligt år 1890 och växer alltjemt sedan.

Handeln känner ett första uppsving 1888, ett andra 1895; fraktfarten likaså 1888 och 1894.

Fabriksindustrien börjar öka sig åren 1888—90, står så stilla ett par år, men börjar år 1893 på nytt en utveckling som derpå går i allt raskare tempo och efter 1896 blifver oerhörd.

Under tiden växa alla arbetarelöner starkt i höjden. Derom hafva vi icke många precisa uppgifter, men vi veta dock, att timpenningen för arbetarne i hufvudstadens allmänna arbeten steg 1888—90, stod så stilla, men tog ny fart 1894; att Stockholms möbelsnickare räkna sina goda år från 1893 o. s. v.

För att rätt klart fatta sammanhanget bör man nu behålla i

minnet, huru det såg ut på 1880-talet i vårt land. Under sju år hade så godt som allt hvad till jordbruk och näringar hörer, deri inbegripet äfven arbetslöner, sjunkit i värde med 20 ända till 50 procent. Störst var betrycket för jordbruket (och bergshandteringen); ett oerhördt prisfall på världsmarknaden, i förning med en öfverdrifven skuldsättning hemma, hade fört det nästan till branten af undergång, så att mer än en rent af lade sitt svenska hemman *öde* och sökte lyckan i det land hvarifrån faran främst kommit genom konkurrensen — i Amerika.

Det visade sig, att denna fara ingalunda var öfvergående; den amerikanska konkurrensen fortfar alltjemt att skicka massor af billig spannmål öfver oceanen till den europeiska marknaden. Icke desto mindre se vi nu på våra siffror, huruledes det svenska jordbruket börjar repa sig *åren 1889—1890*, och huruledes de andra hufvudnäringarna redan året förut, *1888*, taga en ansats till det bättre. På alla håll visar sig under dessa trenne år *1888—90* tecken till, att den onda tiden är öfver och att en ljusning i våra ekonomiska förhållanden inträdt.

Efter denna första förbättring står man stilla ett par år och betänker sig, liksom oviss om man skall våga tro på den återvändande lyckan eller ej. Men *åren 1893—1894* är ovissheten försvunnen, och utvecklingen tager en fart uppåt såsom aldrig tillföre. I spetsen går nu fabriksindustrien, och efter följa de andra näringarna, alldeles såsom kroppens öfriga organer återvinna helsa och styrka när ett ibland dem tillfrisknar från en svår sjukdom.¹

Och denna blomstring, denna företagsamhet som man knappt trodde den »tröge» svensken om, den har kommit utan alla konstlade medel, exportpremier och sådant, hvarmed t. ex. den s. k. Frihetstiden blåste ett skenlif i sina näringar. Den har kommit alldeles af sig sjelf, i den säkra känslan af att det numera finnes ett godt hopp för Sveriges utveckling och en trygg grund för ekonomiska företag.

Hvad har då händt i vår ekonomiska historia under dessa år? Hvar och en, som något följer med i det allmänna lifvet, vet det: under denna tid har Sverige öfvergått från öfvervägande frihandel till öfvervägande skyddssystem. Det var *1888* som det första stora steget togs, i det att då vårt

¹ Sist kommer handelsomsättningen (*1895*), hvars rörelser gerna följa den inre utvecklingen på ett visst afstånd.

jordbruk fick *lifsmedeltullar* till hjälp i sin kamp mot öfvermäktig utländsk konkurrens. Och det var 1892 som andra steget togs, då våra viktigaste fabriker likaså skyddades genom *industritullar*.

När man ser och vet detta, så är det icke längre möjligt att misstaga sig om orsaken till vår nuvarande samhällliga blomstring. Vi se skyddssystemet inkomma i landet år 1888, och åren 1888—1890 visa på alla håll en plötslig förbättring i ekonomiskt afseende efter föregående dåliga tider. Derpå förstärkes och utvecklas systemet år 1892, och med 1893—1895 taga näringarna ett nytt storartadt uppsving. Detta kan icke vara en tillfällighet. En eller annan enstaka företeelse skulle kunna förklaras på annat sätt; men denna *allmänna stegring på alla områden i innerlig öfverensstämmelse med tiden för tullskyddets införande och beästande*, den kan icke bortresoneras. Hvar och en, som icke är rent blind af egna intressen eller förutfattade meningar, måste se och erkänna, att här är ett sammanhang såsom mellan verkan och orsak.

Det är alltså skyddssystemet, som för arbetarne och hela samhället rådt bot på de onda tiderna i Sveriges land. Det är detta, som gjutit det uppfriskande regnet på våra näringars torra och tvinande mark. Det är det, som på föga mer än ett årtionde gjort Sverige från fattigt och ringa till hardt när *ett rikt land*.

* * *

Denna goda verkan af skyddssystemet är nu ingalunda öfverraskande för den som känner historien. Tvärtom har det visat sig öfverallt, som en bestämd regel, att ett konsekvent genomfördt och lagom afvägdt skyddssystem har en förunderlig förmåga att uppfriska ett lands näringslif.

Frankrikes första stränga tillämpning af tullprincipen inträffade för något mer än 200 år sedan och sammanföll med en enastående industriell och ekonomisk blomstring. Det var tullarne kanske lika mycket som härarne, som gjorde Ludvig XIV:s land till det mäktigaste i Europa. Hans efterträdare fuskade bort skyddssystemet, och den ekonomiska helsan tvinade bort. Den återkom under Napoleon I, han som sade: »om ett rike vore gjordt af diamant, skulle frihandeln mala sönder det till stoft»; och hans afstängningssystem med åtföljande blomstring för näringarne bibehölls nästan oafbrutet, tills brorsonen Napoleon III lät locka sig in på frihandeln. Hvad blef då följden? Under tullsystemets sista årtionde, 1849—59, hade landets han-

delsomsättning ökats med 135 procent; men redan under det första »fria» årtiondet 1859—69 sjönk den till mindre än hälften häraf eller 59 procent. Den nyaste republiken i Frankrike har lärt häraf och bevarat en sträng protektionism, som under allt förfall i öfrigt håller Frankrikes ekonomi uppe på en storartad höjd.

Förenata staternas handelspolitiska historia är om möjligt ännu mera lärorik. Der hafva under århundradets förra hälft perioder af frihandel och skyddshandel aflöst hvarandra i tät vaxling och alltid med samma resultat: stigande välmåga under den senare, dåliga tider för fabriker och jordbruk under den förra. Då demokraterna sista gången kommo till makten år 1893, behöfdes icke mera än fruktan för frihandel, för att hundratala fabriker skulle stängas och en allmän stockning inträda i rörelsen. Efter fyra år fann man sig också föranlåten att återinföra tullsystemet i hela dess stränghet; dess främste man sitter nu i »Hvita huset» som Amerikas president; och den som vill störta honom aktar sig nog att skriva frihandel på sitt program, ty han vet allt för väl att han då icke skulle få många röster — allra minst bland Amerikas upplysta arbetare.

Starkare än både Frankrike och Amerika uppträder Tyskland i våra dagar på världsmarknaden. Men för 20 år sedan var det icke mycket värdt. På mindre än fem år efter det stora kriget hade det förtärt de fem franska milliarderna och mera dertill genom underbalanser i handelsomsättningen (importens öfvervigt). Detta såg Bismarck, och han förstod orsaken, och år 1879 inhägnade han Tysklands fabriker med ett tullsystem som på tjugo år gifvit dem en större utveckling än världen kanske någonsin skådat.

Men, säger man, England är ekonomiskt starkare än alla tre de nämnda stormakterna, och England har ju frihandel! Hvad kan då de andras exempel bevisa?

Denna invändning visar emellertid icke mycket förstånd om hvad saken gäller. I själfva verket är England det allra största och bästa beviset på skyddssystemets välsignelser och nödvändighet *för ett sådant land som vårt*. Men för att uppvisa detta måste vi först göra några allmänna anmärkningar i saken.

* * *

Frihandeln har gjort handeln fri *inom* samhällena. Detta är dess stora välgärning; ty i näringsfrihetens hägn hemma

uppblomstrar den inre konkurrensen till en sporre på företagsamheten och desslikes en välbehöflig dämpare på de höga priserna.

När frihandlarna sågo de goda verkningarna häraf, så trodde de att dessa voro nödvändiga följder af friheten och att således friheten skulle verka lika godt på alla områden. I denna tro utsträckte de den fria konkurrensen äfven *utåt*, emellan de olika samhällena. Men här låg deras stora miss-tag. Ty mellan näringsfriheten hemma och det fria varuutbytet med främmande finnes en afgörande skillnad. Det är tvänne alldeles olika slags frihet. Den förra kan nemligen *kontrolleras*, men det kan icke den senare. Och friheten är icke ett obetingadt godt längre än den kan kontrolleras.

Att en sådan skillnad verkligen förefinnes, är mycket lätt att se, om man bara aktar sina ögon så att de icke i första början bländas af frihetens ljusa sken. Konkurrensen mellan enskilda (jordbrukare, fabrikanter, handlande o. s. v.) innanför ett samhälles gränser hindras att urarta till ett allas krig mot alla derför att *den står under samhällets egna vakunde ögon*; sker här något öfvervåld på de svage, så har ju samhället alltid *lagen och lagstiftningsrätten* i sin hand mot våldsmannen. *Men för konkurrensen mellan olika nationer finnes ingen lag och ingen lagstiftare*; ty ofvan de skilda samhällena finnes ju ingen makt, som kunde binda deras vilja, såsom staten binder de enskilda inom samhället. Släpper man alltså varuutbytet fritt från land till land, då gifver man det rika landet *lösa tyglar och fria händer mot det fattiga*; och man må icke tro att det finnes någon barmhertighet i den striden — hvad bryr sig Englands fabrikanter om ifall de ruinera Sveriges?

I naturens rike råder just en sådan »frihandel» mellan djuren, och den kalla vi kampen för tillvaron. Verldsmarknaden är en allmänning, der kampen för den ekonomiska tillvaron rasar fritt och den starke ogeneradt förtrycker den svage. Frihandeln släpper länderna, stora och små, lösa på denna marknad, utlemnar dem åt denna frihet — naturens egen frihet för den starke *på den svages bekostnad*.

Alltså är friheten, här som alltid, något nyttigt och godt inom samhällena, der den kan lagbindas. Men kommer man på områden utanför lag och kontroll — och ett sådant område är just verldsmarknaden — så är frihetens goda icke längre gällande för alla. För den starke är friheten der bättre än någonsin, ty den ger honom makt att göra nästan hvad han

vill. Men för den svage blifver friheten just därför ett ondt och en hotande fara, ty den lemnar honom försvarslös i den starkes våld.

Det är detta som protektionisterna insett, och det är här de säga sitt räddande ord.

Skyddsvännerna veta, att samhällena inom sig äro lika organiskt sammanhängande som lefvande väsen i naturen. De veta, att ett svagt och fattigt samhälle i ekonomiskt hänseende löper samma fara som ett litet djur i rofdjurens krets: att blifva uppätet. Men de se också, att samhället i sådana faror har ett räddningsmedel i sin egen hand; och det medlet heter *tull*. Ingen kan nemligen hindra ett land att sjelft bestämma de villkor, på hvilka det vill emottaga främmande länders varor. Dit räcker dess egen lagstiftning.

Om alltså främmande varor kunna utbjudas i ett land till sådana pris som dess egna varor icke kunna produceras för, då är landet i ekonomisk fara; ty varans billighet är dess främsta styrka, och med denna styrka hotar utlandet då att dräpa de inhemska näringarna. Då ankommer det på landets statsmän att begagna den makt som de hafva i sina händer: de kunna genom en skyddslagstiftning fördyra de utländska varorna så att de icke blifva så öfvermäktiga. Dermed bygga de murar, som de farliga utländska konkurrenterna icke så lätt kunna klättra öfver; och således bevara de derinnanför den inhemska marknaden åt landets egna barn och garantera dem lön för deras arbete.

Tullen verkar alltså på världsmarknaden precis i samma riktning som lagen inom samhällena. Den skyddar de svage emot de starke förtryckarne. Den är som en befästning, der den svage kan draga sig tillbaka då de starke söka efter rof. Och först i denna trygghet kan företagsamheten spira upp och det nationella arbetet gifva rika frukter, äfven för de små länderna.

När man håller dessa sanningar för ögonen, då blir det mycket klart hvarför England tjenar på frihandel. Lejonet behöfver inga inhägnader till skydd mot fåren, och det tycker icke heller om att dessa sålunda gömma sig; det älskar *friheten* — friheten från alla stängsel, som hindra det att uppsluka hvem det vara månde!

Men huru har då detta England blifvit så ojemförligt starkt och rikt? Jo, *just genom skyddssystemet!* Mera konsekvent än andra länder hade det i århundraden skyddat sitt

ylle och sitt jern, och det så grundligt att det i gamla tider kunde kosta lifvet att införa varor der utan tull. Från slutet på 1700-talet skaffade det sig genom strängt tullskydd t. o. m. en blomstrande bomullsindustri, ehuru råvaran icke fanns i landet. När det så härtill fick ett enastående tillfälle att snappa till sig feta kolonier i andra verldsdelar och leda verldshandeln in i sina fåror, medan makterna på Europas fastland sletos önder hvarandra under Napoleonskrigen, då kan man icke undra på, att England efter krigens slut hade ett oerhördt ekonomiskt öfvertag öfver sina utarmade grannar och jordens alla länder. I denna ställning kunde det på 1830- och 1840-talen allt för väl låta sina egna tullar fara och med fagert tal locka andra folk att göra sammalunda. Dess egna varor fingo dermed dörrarne öppna till andra land, men sjelft riskerade det ingenting, ty ingen kunde göra varorna så billigt — då de andra icke ens kunde bevara sina egna marknader för England, så kunde de naturligtvis ännu mycket mindre hota Englands.

Så småningom hafva dessa andra land under vårt århundrade kommit till insikt om faran, och det ena efter det andra har gripit efter tullsystemet såsom det enda och rätta bote-medlet. Det har också lyckats dem, långsamt men säkert, att på detta sätt återeröfra första platsen på sina egna marknader. Sålunda har tullen hjälpt dem att vrida sig ur Englands farliga ekonomiska famntag. Och i samma mån detta lyckats dem, i samma mån börjar England *gå tillbaka i sin industri och handel*. Hvarje år minska de tullskyddade länderna Tyskland och Amerika betydligt Englands försprång; dess egen marknad blir ständigt mindre säker för dem; och man kan redan räkna ut när de skola hinna upp det och gå förbi det, derest England alltjemt fortsätter på sina frihandelsvägar. Man har märkt detta i England sjelft, allt flere röster höja sig också der för en återgång till skyddets sunda princip, och det kan hända att de yngre bland oss få upplefva den dag då frihandeln förlorar denna sin sista och fastaste borg.

Men när alltså sjelfva lejonet England icke i längden orkar bära denna frihet på handelsmarknaden, hur skulle då ett jemförelsevis svagt land som vårt kunna våga den risken? Nu kan enhver se, att tullsystemet är ett litet samhälles nödvändiga vapen i kampen för *ekonomisk sjelfständighet*; och hvad den sjelfständigheten betyder för den yttre politiska, derpå bjuda Kina och Persien just i dessa dagar lika lärrika som sorgliga exempel.

När Sverige blir så starkt, att det kan producera sina varor billigare än andra länder och sålunda icke blott behålla för sig sjelft sin egen marknad utan äfven eröfra andras — då skola vi vara de första att ropa på frihandel hos oss. Men icke förr! Icke så länge vi, trots allt förvånande uppsving, ännu allt jemt äro omgifna af ekonomiskt öfvermäktiga gran- nar! Icke så länge skyddssystemets välsignelse ligger för våra ögon i en tafra af välstånd, sådan vårt land väl aldrig erbjudit åt ytterverlden, att taga lärdom af och att beundra!

I Arbetarefrågan.

V.

De högljudda röster, som vid skyddssystemets införande i vårt land spådde ofärd, hafva dämpat tonen och tystnat, den ene efter den andre. Talet om »svält-tullar» och dylikt passar ju icke rätt väl samman med hvad hvar man kan se omkring sig i de blomstrande näringarna, de höga arbetslönerna, den minskade efterfrågan på våra fattighus och på emigrantångarne. Verkligheten talar här sitt språk till skyddssystemets försvar, och det språket är så öfvervældigande starkt och klart att det icke kan jäfvas.

Äfven de, som varmast tro på den ekonomiska frihetens evangelium, hafva också allt mera dragit sig tillbaka från praktiskt motstånd mot närvarande system. Man ser det på tidningarna, på program och uttalanden vid riksdagsmannavalet o. s. v. Det är knappast någon, som vågar öppet förklara sin mening vara att rivna ned skyddet. De mest inbitne frihandlare säga sig »under förhanden varande förhållanden» icke vilja rekommendera någon plötslig förändring. De nöja sig med att dyrka frihandeln som princip — i en sådan der »platonisk» kärlek som ingenting gör för sitt föremål.

Dessa principdyrkare använda emellertid ännu alltjemt några slagord, som icke böra lemnas alldeles oemotsagda här. Så är det med dem, som gilla industritullar men ogilla spannmålstullar, emedan dessa senare »fördyra den fattiges bröd». Och likaså är det med dem, som påstå att tullarne »gynna ett fåtal på de öfrigas bekostnad», hvarmed de närmast afse arbetsgifvarne som den gynnade och arbetarne som den lidande parten.

Nu hafva vi visserligen i tydliga och klara siffror sett, huru falskt detta tal är. Om någon samhällsklass tagit ett uppsving under skyddssystemets tid, så är det just arbetarens.

Men för att ega full visshet, är det icke nog att veta *att* en sak förhåller sig så och så; man bör ock förstå *hvarför* den så förhåller sig. Vi skola derfor tillägga ännu ett par ord i detta ämne, specielt i frågan om arbetareklassens intresse af skyddssystemet.

* * *

Man måste alltid noga fasthålla, att tullen är menad till *försvar* och icke till anfall. Den är ingalunda ett vapen att hota andra och gå ut på eröfringar med; den är allena en garanti, att vi gent emot främmande eröfrare måtte få behålla hvad vi hafva och hvad som är vårt.

Hvad är det då, som vi med tullen försvara? Det är vår »inhemska marknad» som det heter. Det är vår rättighet att sjelfva få njuta de fördelar, som komma af vårt eget folks köpkraft. Det är vår förmånsrätt att hafva våra egna landsmän till kunder. Men det är först och främst våra egna *rätt till arbete*. Tullen är främst ett försvar för *det nationella arbetet*.

Vi åsätta visserligen tullar på den och den *varan* och säga sedan att vi skydda »varan». Men detta är allenast ett talesätt. Icke är det sjelfva varan — bondens råg, fabriks-herrens väfnader o. s. v. — som begär och behöfver något skydd, hon är ju tvärtom gjord för att förtäras eller slitas ut. Nej, det är det arbete som nedlagts för att åstadkomma denna vara — det är detta det gäller. Skyddssystemet afser att försvara för andra lands arbetare att rycka arbetet på våra nödenhetsartiklar ur våra egna arbetares händer.

Det berättades för några år sedan, att en arbetsgifvare i Tyskland hade afskedat sina tyska arbetare och införskrifvit *kineser* i stället. Ur frihandelssynpunkt var detta både rätt och klokt af honom, ty han kunde få 2—3 kineser för samma dagspenning som en tysk, och derfor kunde han sedan också bjuda allmänheten en billigare vara. Men från protektionistisk synpunkt var det den gröfsta försyndelse. »Icke skall man taga brödet ur barnens mun och kasta det för hundarne», säger Skriften; och så tänka också skyddsvännerna, då de icke kunna lida att landets egna barn skola gå arbetslösa, medan främmande inkräktare sköta landets arbete och taga dess lön.

Men det är precis detta som sker, och t. o. m. något ännu värre, om vi från utlandet tullfritt importera en vara, som lika bra kunde göras hemma hos oss. Vi kunna derpå kanske för-

tjena några ören genom ett billigare pris; men hvem får betala dessa ören? Jo, just *våra egna arbetare*, som gå miste om arbetstillfället med den varan och lönen derfor. Vi skatta med detta köp åt arbetarne i ett annat land, vi gifva dem ett privilegium att arbeta åt oss i stället för våra egna landsmän, vi skänka dem detta som ett premium på våra arbetares bekostnad. Och vi begära icke ens så mycket som den nämnde tyske fabriksherren, som kallade främlingarna in i landet, så att åtminstone deras lefnadskostnader kommo landet till godo. Vi skänka dem förmånerna af att ega oss till kunder alldeles *gratis*, de få sitta roligt hemma i sitt land och utföra våra beställningar — allt medan Sveriges arbetare rundt omkring oss kanske hafva ondt om arbetstillfällen eller rent af gå arbetslösa.

Detta är nu rätt och bra för frihandlaren, ty han bekymrar sig icke om någonting annat än att varan skall blifva billig; men det är ett stort ondt för skyddshandlaren, ty han tänker också på, att den ena samhällsklassen i landet icke skall bedraga den andra på hvad den med skäl kan fordra. Och det är derfor, som skyddsvännen vill hafva tull på varor af det slag som här är i fråga.

Huru kan då några örens eller några kronors tull en så kraftig verkan åstadkomma? Jo, den beröfvar den främmande varan dess enda företråde, som är prisbilligheten (vi tala ju endast om sådana varor som kunna göras *lika bra* hemma); dermed gör den spelet ärligt mellan varans tillverkare i utlandet och samma varas tillverkare härhemma; den stöder de senare i konkurrensen och återskänker dem den *naturliga förmånsrätt till arbetet* på denna vara, som tillkommer dem såsom våra egna landsmän och bröder. Nu måste de, såsom boende i landet, få öfvertaget öfver de utländska konkurrenterna, från hvilka varan skall forslas långa, dyra vägar. Beställningen stannar alltså hemma, och skyddssystemet har skänkt sin första stora välsignelse — det har *skapat nya arbetstillfällen i landet*. Det har återgifvit den inhemske arbetaren de arbetstillfällen, som förut voro upplättna åt utlänningar.

Redan detta är nu en sak af utomordentlig vigt, ty handelsomsättningen med utlandet är alltid en småsak gentemot omsättningen inomlands; t. o. m. Englands världshandel krymper samman gent emot dess inre handelsrörelse hemma på ön. Men skyddssystemet inskränker icke sina nyttiga verkningar till en blott återeröfring af den bestående markna-

den. Det *utvecklar* också marknaden, förökar den, drifver den i höjden.

Detta kommer sig helt enkelt deraf, att fabrikanten nu kan göra sig trygg räkning på den inhemska marknaden. När alla de pengar stanna inom landet, som vi förut strödde ut i världen för att mätta vår konsumtionslust med, så kan fabrikanter här hemma öka sin produktion, eftersom en affär ju alltid växer när den får flere beställningar. Ju mera affären växer, desto mera ökas också inkomsterna genom de talrikare kundernas inbetalningar; sålunda komma allt större summor ur konsumenternas fickor i den producerande fabriksherrens, men ur hans fickor rinna de till största delen ut i hans arbetares. Går affären så bra, så kan han också öka arbetarnes löner. Dermed stegras köpkraften i landet, ty en så viktig klass som arbetarnes gör sig alltid märkbar på marknaden; och den stigande konsumtionen framkallar så en ytterligare stegrad produktion med än ytterligare höjda arbetslöner. På detta sätt följa hvarandra konsumtion och produktion, höga löner för arbetaren och goda inkomster för arbetsgifvaren, i innerlig sam- och vaxelverkan. De höga arbetslönerna öka landets allmänna köpkraft och stegra alltså konsumtionen; detta eggjar industrien till rikare produktion; och den större produktionen möjliggör ny stegring af lönerna med samma resultat. Man vet knappt, hvad som här är orsak och hvad som här är verkan; man ser blott säkert, att allt detta hänger samman, såsom nödvändiga följder af skyddssystemet.

Det är just denna utveckling, som egt rum i vårt land under senaste tider. När vi rundt omkring oss se arbetarnes vilkor i alla afseenden förbättras, så finna vi nu, att detta ligger i sakens natur med ett skyddssystem och ej kan vara annorlunda. När vi så i tabellerna läsa om hela fabrikationens väldiga växt i jämförelse med den del deraf som exporteras till utlandet, så förstå vi ock sättet för tullens lyckliga verkan: den inhemska marknaden har kommit i svenska händer, och detta var nog för att uppmuntra industrien till arbetarnes, arbetsgifvarnes och hela samhällets fromma — alldeles så som här ofvan uppvisats.

Tvenne faror hota denna sunda och naturliga utveckling; å ena sidan från öfverproduktion, å andra sidan från öfverlöner åt arbetarne. Öfverproduktionen sänker prisen och bringar en stockning i marknaden, som lätt leder till farliga kriser. Allt för höga arbetslöner — eller kanske rättare, *allt för ha-*

stigt växande — framkalla tvärtom höga priser, i det att fabrikanterna måste taga igen på varan hvad de få betala ut för mycket till arbetarne; men dermed nedsättes ju lönerns köpekraft, konsumtionen sjunker, och arbetsgifvaren, som icke längre har så rik marknad, måste till sist inskränka äfven produktionen. Det ser nästan ut som om det senare skulle börja blifva fallet hos oss; den nuvarande dyrtiden tyder derpå.

Men sådana risker är icke systemets, utan det är människornas fel.

* * *

Nu kan man undra och spörja, huru det kommer sig att en mängd kloka och rättänkande personer äro alldeles blinda för de förhållanden som här utvecklats. Huru är det möjligt, att arbetare sjelfva kunna tveka om förträffligheten af ett system, hvars rika fördelar i första hand tillfalla dem?

Detta kommer sig nog främst deraf, att stora massor af arbetare icke hafva en omedelbar känning af konkurrensen med utlandet. Så är fallet med våra flesta stadsarbetare, personliga tjenare, jernvägsbetjente o. d., hvilkas arbete måste utföras på platsen; så länge vi icke importera kineser, så äro de säkra om sina arbetstillfällen. De finna sig således icke hafva någon särskild fördel af skyddet; men deremot känna de direkt skyddets onda verkan, att det fördyrar varorna.

Det är detta som mest förblindat ögonen i denna fråga: de *högre priserna* på skyddade varor. Visserligen äro de nuvarande dyra tiderna ingalunda skyddets eget fel, ty då skulle de ju icke kommit så här plötsligt, sedan vi redan i många år haft det nya systemet; dagens höga pris äro tvärtom, som nyss antyddes, sannolikt en följd af arbetarnes egen längtan att allt för hastigt plocka frukterna af tullen i sina fickor. Men det ligger i sakens natur, och visade sig också hos oss vid skyddets införande för ett tiotal år sedan, att en prisstegring följer i tullens spår.¹ Detta är nu något som alla känna. Skyddets goda följder mogna deremot långsammare, mera undandoldt, mera i stort. Och när man då ser det onda men icke det goda, då kan man väl få en oriktig föreställning. Arbetaren

¹ Enligt en nyligen gjord uträkning skulle lefnadskostnaderna i Stockholm nu ställa sig i allmänhet 35 procent högre än vid midten af 1880-talet. Härvid är dock äfven ögonblickets plötsliga prisstegring inräknad, så att icke allt beror på tullen.

gör tullen ansvarig för höjningen af sina lefnadskostnader; men han skrifer icke densamma till godo, att den vid sidan deraf *långsamt förbättrar hela hans ställning, så att han lättare kan köpa äfven de fördyrade varorna.*

Men »fattigmans nöd» — säger en stor tänkare på detta område — »lindras säkrare och bättre genom ökad arbetsförtjenst än genom billigt bröd». Der ligger domen öfver frihandeln; ty om det är sannt att frihandeln skänker ett billigt bröd, så är det lika visst att den skänker tillika ett *billigt arbete*. Detta är en nödvändig följd deraf, att fabrikanterna då icke äro herrar på sitt eget lands marknad. All eggelse på produktionen upphör, och de svaga industrierna förmå icke hålla arbetslönerna uppe; arbetsgifvaren är tvungen att sänka lönerna eller afskeda en del af arbetsstyrkan, om det skall gå ihop för honom. Billiga varor i förening med låga arbetslöner och växande arbetslöshet — detta är frihandelns frukter för landet.

Och man må icke tro, att dessa verkningar inskränka sig till fabriksarbetarne allena. Äfven de ofvannämnda yrken, som icke stå i direkt konkurrens med utlandet, skola efterhand få sin lott med i hemsökelsen. De förlora icke sjelfva arbetstillfällena, men de skola lika säkert efterhand finna sina inkomster i sjunkande — just därför att folk skall från näringarna strömma till dessa naturligt skyddade sysselsättningar, och således den allt för stora tillgången på arbetare trycka ned lönerna för dem alla.

Så ställer sig saken. Frihandeln ser så bra ut, emedan den ger billiga lefnadskostnader. Men snart kommer med detta system en tid då ingenting finnes att köpa med, och då hjälper det arbetaren föga om brödet kostar 5 öre i stället för 6. Frihandeln rycker 5:öres-kakan ur arbetarens mun, genom att beröfva honom arbetstillfällena eller låta honom slita ut sig för en ringa penning. Skyddssystemet sticker sex-öres-kakan i arbetarens hand, då det garanterar honom arbete och ordentlig förtjenst på arbetet.

Skulle man då icke kunna rädda frihandelns billiga bröd genom fri spannmålshandel och tillika få behålla höga arbetslöner genom industritullar? Så tänker mången; men det är korttänkt och går icke i praktiken. Ty det är icke nog att landsmännen stanna hemma med sina beställningar — de skola också hafva något att köpa för. Jordbruket är landets hjerta, om industrien är dess lungor; hvad hjälper det då att pyssla väl om lungorna, när hjertat får lida? Skall bonden ruineras

genom fallande spannmålspriser, då får fabriken icke så stor kundkrets, och då måste åter arbetslönerna sänkas. Kan deremot bonden under tullskyddets hägn betala mera för varorna, då kan också fabrikanterna betala sina arbetare mera i lön — och då få de råd att köpa sitt bröd, äfven om det nu skall blifva ett öre dyrare på kakan.

När sillen strejkar i Bohuslän, då lida alla andra näringar der. När äringen slår fel eller åkerns gröda icke betalas tillräckligt, då gå affärerna dåligt för handlandena i småstäderna. Detta är bara ett par små bekanta exempel på en allmän regel. Det går icke att räkna med olika samhällsklasser som hade de i grunden stridiga intressen: och det blefve ingen välsignelse i landet, om det också ginge att sålunda söndra dem. De höra alla samman, bönder och fabrikanter, arbetsgifvare och arbetare, de naturligt skyddade och de för konkurrensen blottställda arbetarne — de höra alla samman, i nöd och lust, i sorg och glädje, i pröfningens som i medgångens stunder; ty de äro alla endast lemmar i en och samma stora kropp, vårt kära svenska fädernesland.

* * *

Det berättas om en konung under medeltiden, att han förbjöd den *våldgästning*, hvarmed den tidens store på sina resor utsögo bönderna. Derfor fick denne konung i häfden det vackra eftermälet, att han smidde ett »lås för bondens lada».

Nu för tiden blomstrar friden och egendomsrätten inom landet under lagens hägn. Den fattige har icke längre något att frukta af stora herrars sjelfsväld. Men oss hotar en annan fara, lika svår för bonden på åkern som för arbetaren i verkstaden eller fabriken: en osynlig våldgästning från Amerika och Ryssland, från Tyskland och England, som spelar oss ur händerna alla frukter af våra arbetsmödor och innebär risker för vår ekonomiska sjelfständighet. Den faran är de billiga främmande varornas inträngande på de främsta platserna i vår marknad, så att de undantränga vårt eget och öppna dörrarne för ett utländskt inflytande, som från det ekonomiska lifvet har blott ett steg qvar till det politiska.

I denna fara har skyddssystemets män funnit räddningen. De hafva smidit ett nytt lås för bondens lada, som tillika är ett lås för arbetarens visthus och ytterst för hela rikets fri-

het undan utländskt herradöme. Mätte oförståndet eller lätt-
sinnet icke fingra på detta lås, så att dörrarne gå upp och våra
nyvaknade rikedomar strös för vinden derute!

Vi önska detta icke minst af omsorg om arbetareklassens
verkliga väl.

